

Η Σαπφώ και η αιώνια γοητεία της

Αγνωστοί στίχοι της σπουδαιότερης και διασημότερης αρχαίας ελληνίδας ποιήτριας, της οποίας το όνομα έχει ταυτιστεί με την ομοφυλοφιλία, έρχονται να προσθέσουν κομμάτια στο παζλ της προσωπικότητας και της δημιουργίας της και να φέρουν ξανά στο προσκήνιο μύθους και αλήθειες για τη ζωή και το έργο της

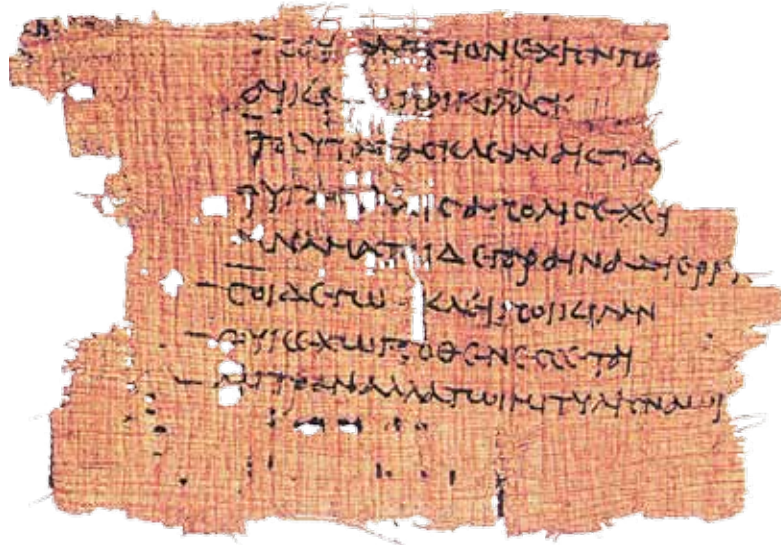
Ρεπορτάζ **Μαίρη Αδαμοπούλου**

Δέκατη μούσα την αποκάλεσε ο Πλάτωνας. Θηλυκό Σωκράτη ο φιλόσοφος του 2ου αι. μ.Χ. Μάξιμος ο Τύριος. Θαυμαστό τέρας ήταν κατά τον Στράβωνα, ενώ ο Σόλων ο Αθηναίος – ο γνωστός νομοθέτης κι ένας από τους επτά σοφούς του αρχαίου κόσμου – δήλωνε ότι δεν θέλει να πεθάνει αν δεν έχει διδαχθεί ένα της ποίημα.

Και αν το όνομά της – Σαπφώ – είναι διάσημο στα πέρατα του κόσμου, από την αρχαιότητα ήδη αρκούσε κάποιος να την αποκαλέσει ποιήτρια για να καταλάβουν όλοι για ποια πρόκειται, όπως όταν έλεγαν ποιητής εννοούσαν τον Όμηρο.

Αστέρας πρώτου μεγέθους από τον 7ο αι. π.Χ. που γεννήθηκε στη Λέσβο, η πορεία της μεγάλης λυρικής ποιήτριας δεν έχει να ζηλέψει σε τίποτα εκείνη των σημερινών διασημοτήτων. Η φήμη της έφτασε σε κάθε γωνιά του τότε γνωστού κόσμου. Είδε τη μορφή της να αποτυπώνεται σε νομίσματα, αγγεία και ψηφιδωτά. Αποτέλεσε πηγή έμπνευσης για τον σπουδαίο ζωγράφο Ζακ-Λουί Νταβίντ και τον πρωτοπόρο γλύπτη μνημειακών έργων Εμίλ-Αντουάν Μπουρντέλ, αλλά και για τον Μάνο Χατζιδάκι, που μελοποίησε στίχους από το ποίημά της «Κέλομαί σε Γογγύλα» στον «Μεγάλο ερωτικό» και ερμήνευσε μοναδικά η Φλέρυ Νταντωναίη.

Γύρω από το όνομά της δημιουργήθηκαν μύθοι. Κάποιοι την ήθελαν να ερωτοτροπεί με γυναίκες. Κά-

**Μα πάντα φлуαρείς ότι θα έρθει ο Χάραξος /
με το καράβι πλήρες. Τούτο – νομίζω – το ξέρει /
ο Δίας και όλοι οι θεοί, Εσύ δεν πρέπει αυτό /
να το στοχάζεσαι καθόλου, / αλλά να στέλνεις και
να με παρακαλός / την Ηρα τη βασίλισσα θερμά να
ικετεύω / ο Χάραξος εδώ να φτάσει, / το πλοίο σου
φέρνοντας, / και να μας βρει αβλαβείς. Ολα τα άλλα
/ στους θεούς ας τα αφήσουμε. / Γοργά η νημερία
έρχεται / μετά από μεγάλο ανέμου φύσημα. /
Αν θέλει ο βασιλιάς του Ολύμπου, / ήδη θεό βοηθό
στα βάσανα τους / έστειλε κι εκείνοι ευλογημένοι /
και τρισόλβιοι θα 'ναι. / Εμείς, αν μεγαλώσει /
ο Λάριχος και γίνει επιτέλους άντρας, / από πολύ
βαριά αθυμία / γοργά θα απαλλαγούμε**

Απόδοση ενός από τα δύο νέα ποιήματα της Σαπφώς που βρέθηκαν στον πάπυρο, σύμφωνα με το ιστολόγιο heterophoton.blogspot.gr

ποιοι άλλοι να έχει τραγικό τέλος για τα μάτια ενός άνδρα.

Απέκτισε φανατικούς θαυμαστές και άσπονδους εχθρούς. Τα βιβλία της κάκκαν τον 11ο αι. στην Κωνσταντινούπολη καθώς θεωρήθηκε ότι διέφθειρε τους πιστούς. Και από τους στίχους της – μέσα από τους οποίους δεν έπαυε να αναζητεί τον έρωτα και την αθανασία – δεν έφτασαν έως τις μέρες μας παρά μόνο ένα ποίημα της, μια ωδή 28 στίχων στην Αφροδίτη, μαζί μερικά ακόμη αποσπάσματα των έργων της (το τελευταίο μάλιστα ανακαλύφθηκε μόλις το 2004) που περιλαμβάνονταν σε εννέα βιβλία. Ή μήπως όχι;

Λίγη περιέργεια και ένας καλός επιστήμονας ήταν ο μαγικός συνδυασμός που φαίνεται να ανατρέπει όσα ξέραμε για την κορυφαία λυρική ποιήτρια. Για το «ευαίσθητο και θαρρετό» πλάσμα που «δεν μας παρουσιάζει οδυσνά η ζωή», όπως γράφει και ο Οδυσσέας Ελύτης στον πρόλογο του έργου του «Σαπφώ», στο οποίο είχε κάνει σύνθεση και μετάφραση των σωζόμενων αποσπασμάτων της ποιήτριας από τη Λέσβο (εκδ. Ίκαρος). «Ενα μικροκαμωμένο βαθυμελάχρino κορίτσι, ένα “μαυροτσούκαλο” όπως θα λέγαμε σήμερα, που ωστόσο έδειξε ότι είναι σε θέση να υποτάξει ένα τριαντάφυλλο, να ερμηνεύσει ένα κύμα ή ένα ανδρόνι και να πει “ο’ αγαπώ” για να συγκινηθεί η υφήλιος», την περιγράφει ο συντοπίτης της και βραβευμένος με Νομπελ ποιητής, ο οποίος μάλιστα σε άλλο σημείο αναφέρει ότι πριν από 2.500 χρό-

νια πίσω στη Μυτιλήνη βλέπει «τη Σαπφώ σαν μια μακρινή ξαδέλφη που παίζαμε στους ίδιους κήπους, γύρω απ’ τις ίδιες ροδιές, πάνω απ’ τις ίδιες στέρνες».

Όλο το μυστικό, λοιπόν, βρίσκεται σε ένα κομμάτι παπύρου διαστάσεων 18x10 εκ. Ο συλλέκτης που τον έχει στα χέρια του μπόρεσε να αναγνωρίσει ότι τα γράμματα στον πάπυρο είναι ελληνικά. Και απευθύνθηκε στον καθηγητή του Πανεπιστημίου της Οξφόρδης Ντερκ Ομπινκ για να μάθει το περιεχόμενο. Ο έμπειρος παπυρολόγος δεν πιστεύει στα μάτια του. Το κομματάκι του 3ου αι. μ.Χ. που κρατά στα χέρια του δεν περιέχει ένα, αλλά δύο ποιήματα της κορυφαίας ποιήτριας. Και μάλιστα πρόκειται για τα πιο καλοδιατηρημένα που έχουν βρεθεί έως σήμερα.

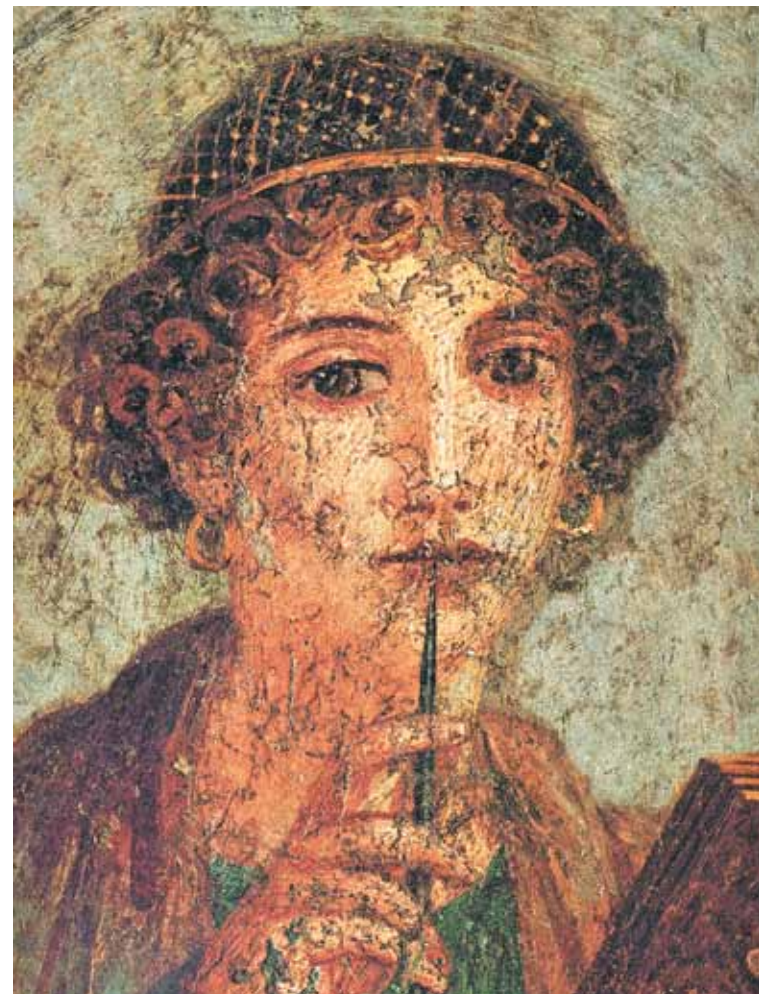
«Δεν υπάρχει αμφιβολία ότι πρόκειται για στίχους που έγραψε η Σαπφώ. Ελάχιστα μόνο γράμματα πρέπει να συμπληρωθούν στο πρώτο ποίημα και ουδεμία αμφιβολία υπάρχει για κάποια από τις λέξεις», λέει ο καθηγητής Ομπινκ, που ετοιμάζεται να δημοσιεύσει τα αποτελέσματα της μελέτης του πάνω στον πάπυρο την άνοιξη, αλλά έδωσε μια μικρή γεύση από το εύρημά του προκαλώντας το παγκόσμιο ενδιαφέρον της επιστημονικής και όχι μόνο κοινότητας.

Και αυτό διότι «η Σαπφώ υπήρξε η γυναίκα που συνέθεσε μερικά από τα σπουδαιότερα ποιήματα στην παγκόσμια Ιστορία», λέει στα «ΝΕΑ», εξηγώντας τη σημασία της

Αριστερά, απεικονίσεις της Σαπφώς σε ελληνικά και ρωμαϊκά αγάλματα, αγγεία και πίνακες ευρωπαϊών ζωγράφων.

Κάτω, ψηφιδωτό από την Πομπηία που θεωρείται ότι απεικονίζει τη λυρική ποιήτρια σε στιγμή περισυλλογής

ποιήτριας που έγραφε στην αιολική διάλεκτο ο αμερικανός καθηγητής Κλασικών Σπουδών στο Πανεπιστήμιο Χάρβαρντ και ειδικός στην αρχαία ποίηση Γκρέγκορι Ναζ.

Τι γράφουν όμως τα δύο ποιήματα που χωρίζονται από μια κόκκινη γραμμή; Στο πρώτο η λυρική ποιήτρια αναφέρει τα ονόματα Χάραξος και Λάριχος. Πρόκειται για τους δύο αδελφούς της, τους οποίους για πρώτη φορά αναφέρει στους στίχους της. Για τον Χάραξο ο Ηρόδοτος μας παραδίδει ότι ως έμπορος κρασιού ταξίδευε πολύ. Σε κάποιο από τα ταξίδια του ερωτεύτηκε μία δούλη που ήταν εταίρα από τη Ναυκράτη. Αφού πλήρωσε αρκετά χρήματα για να την αγοράσει από τον κύριο της, ξόδευε την περιουσία του για να της κάνει τα χατίρια, γεγονός που είχε κάνει έξαλλη τη διάσημη ποιήτρια.

Στο ποίημα όμως που διάβασε ο βρετανός ερευνητής στον πάπυρο, ο οποίος χρονολογείται περί τα 1.000 χρόνια αργότερα από την εποχή που η Σαπφώ έγραψε τα ποιήματά της, κατηγορεί κάποιον ότι διαδίδει πως ο αδελφός της θα επιστρέψει στο σπίτι με το καράβι του γεμάτο αγαθά και κάτι τέτοιο δεν πρέπει να συμβαίνει, διότι αυτά τα θέματα τα γνωρίζουν μόνο οι θεοί. Και ενώ προτρέπει τον άγνωστο αποδέκτη του ποιήματος να προσευχηθεί στην Ηρα για την καλή επιστροφή του Χάραξου, κάνει ταυτοχρόνως και μία ευχή: ο μικρότερος αδελφός της, ο Λάριχος, να μεγαλώσει χωρίς να δημιουργηθούν προβλήματα για

Αστέρας πρώτου μεγέθους από τον 7ο αι. π.Χ. που γεννήθηκε στη Λέσβο, η πορεία της μεγάλης λυρικής ποιήτριας δεν έχει να ζηλέψει σε τίποτα εκείνη των σημερινών διασημοτήτων. Η φήμη της είχε φτάσει σε κάθε γωνιά του τότε γνωστού κόσμου

την οικογένειά του. «Δεν πρέπει όμως να δούμε τους στίχους αυτούς ως “ιστορικό ρεπορτάζ”, αλλά ως ένα τραγούδι που θα παρουσιαζόταν δημοσίως», εξηγεί στα «ΝΕΑ» ο, εκτός των άλλων, ειδικός στη Σαπφώ και στην ποίησή της και διευθυντής του Κέντρου Ελληνικών Σπουδών Γκρέγκορι Ναζ. «Η αναφορά σε οικογενειακές καταστάσεις – οι οποίες γίνονται επί τούτου με χιούμορ – θα πρέπει να εκληφθούν ως πράξεις μίμησης που θα παρουσιάζονταν από μια ομάδα καλλιτεχνών που συνδύαζαν το τραγούδι με τον λόγο. Τέτοια τραγούδια ερμηνεύονταν σε ειδικές περιπτώσεις – μεγάλες γιορτές ή γαμήλιες τελετές – από χορό κοριτσιών ή γυναικών συνοδεία μουσικής. Οι στίχοι που συνέθετε η Σαπφώ ακούγονταν και σε συμπόσια, μόνο που εκεί τα τραγουδούσε ένας ερμηνευτής και δεν συνοδεύονταν από χορευτικά δρώμενα».

Το δεύτερο ποίημα δεν είναι τόσο καλά σωζόμενο. Ειδικά προς το τέλος είναι δυσανάγνωστο. Είναι σαφές όμως ότι πρόκειται για μια επίκληση στην Αφροδίτη.

Και τα δύο ποιήματα ακολουθούν το ίδιο μέτρο, που λέγεται σαπφικό (ή σαπφική στροφή) επειδή το επινόησε η Σαπφώ. Πρόκειται για μια στροφή με τέσσερις στίχους που διακρίνεται από μια τη μεγαλοπρέπεια και τον λυρισμό της, κάτι στο οποίο βοήθησε και η ρευστότητα της αιολικής διαλέκτου την οποία μιμήθηκε αργότερα ο ρωμαίος ποιητής Οράτιος.

Μύθοι και αντιφάσεις για την ομοφυλοφιλία της

Πού αρχίζει η αλήθεια και πού σταματά ο μύθος για την ποιήτρια που άφησε ανεξίτηλη της σφραγίδα της στην τέχνη της ποίησης, ουδείς μπορεί να πει με βεβαιότητα. Δεν είναι τυχαίο άλλωστε ότι ο καθηγητής Αρχαίας Ελληνικής Φιλολογίας, Αριστόξενος Σκιαδάς έλεγε ότι όλα γύρω από τη Σαπφώ «είναι ασαφή, περίπλοκα, αντιφατικά ή παρερμηνευμένα». Το όνομα της σπουδαιότερης αρχαίας ελληνίδας λυρικής ποιήτριας, που γεννήθηκε στην Ερεσό της Λέσβου περί το 630 π.Χ., έχει ταυτιστεί με την ομοφυλοφιλία, όμως η αλήθεια είναι ότι η Σαπφώ, γόνος αριστοκρατικής οικογενείας, ήταν παντρεμένη με τον Κερκύλα από την Ανδρο και απέκτησε μια κόρη, που πήρε το όνομα της μητέρας της, Κλείδα. Ο θρύλος μάλιστα τη θέλει να αυτοκτόνησε, πέφτοντας από

ένα ακρωτήριο στη Λευκάδα, επειδή είχε ερωτευτεί τον Φάωνα.

Τα πιο γνωστά της έργα ήταν τα επιθαλάμια, μικρά ποιήματα που σχετίζονταν με τον γάμο και εκείνη κατάφερε από λαϊκά στίχια να τα αναδείξει σε σπουδαία ποίηση, ενώ στην εργογραφία της περιλαμβάνονται ύμνοι και ερωτικά ποιήματα.

Πίσω από το γεγονός ότι η Σαπφώ θεωρήθηκε ομοφυλόφιλη βρίσκονται οι αττικοί κωμωδιογράφοι οι οποίοι αναζητούσαν προσωπικότητες προς σάτιρα σε γνωστά πρόσωπα του παρελθόντος. Το βέβαιο είναι ότι μεγάλωσε σε μια κοινωνία όπου οι γυναίκες είχαν την ευκαιρία να αρθρώνουν λόγο και να ασχολούνται με τις τέχνες και πως είχε σαφώς δηλωμένες πολιτικές πεποιθήσεις, γεγονός που την ανάγκασε για ένα διάστημα να εξοριστεί στη Σικελία.